

ԶՈՐԱՓՈՐԵՑԻՆ

Ժողովուրդն Հայոց օրերում այն սև ;
Շարձք էր փանդում .
Պարսիկ , Բիւզանդիոն , դարերով դարեր ,
Կոսկրտեր էին մեր հոգն ու հոգին ,
Բանակներով ժանտ , փիղերով հագար :
Այժմ անապատի ռդդիներն խորշակ ,
Անուռն Ալլախին վերածած սուրի
Արիւնածարաւ ,
Կը խոյանային աշխարհէ աշխարհ ,
Տիրապետելու տենչերով անյագ :

Անցեր էր վաղուց յաշերով սուկի ,
Օրերն խտամբեր Ուղտապանին սուրբ ,
Որ հոգիներէն երկիմէ մը ներքին
Փորձեց յօրինել :
Սերունդն առաջին այս նոր կրօնին ,
Ազնիւ էր ու հեզ ,
Ուղտի ստեւէ վերարկուին տակ ,
Մէջքերին գօտի կաշուէ անպանոյն :
Նորերը սակայն , սնապարծ ու ժանտ ,
Փառքի տենչերով և արիւններու
Խանձերով անյագ ,
Ազաւաւքեան պիղծ հորձեքէ մաշած ,
Կը զարդարուէին մետաքսներով քանկ ,
Իսկ սուրերն իրենց վերածեր էին
Գայիսաններու աշխարհահալած :

Աշխարհն մեր սակայն ,
Հոգէն , միւքէն վեր ,
Ունէր իր հոգին աստեղատերէ .
Զարիքը մարդոց դարերով դարեր ,
Զէր կրցած փշրել երազն անառիկ
Յաւերժութեան դէմ պարգուած գերք դրօշ :

Բիւսում էր նորէն
Երկվարներու գրոհն ռանձակոծ ,
Անապատներու ռդդիներուն ննգ ,
Եւ ասպատակներ ձեռքերին տեգեր ,
Սուր , կիսակտուց ,
Կ'արշաւէին յար մեր հոգերէն սուրբ :

Գիւղեր , քաղաքներ ամբողջ աւերակ ,

Երգիւններէն վեր չէր ամպանար ծախ
Եւ դաշտերուն մէջ ալ չէր շողշողար
Մանգաղ , գերանդին ,
Յոյսերով վաղուան :

Վանքեր անաղօթք , քերդեր անպաշտպան ,
Ոտքերու կոխան ,
Մասիս , Արագած , Սիւրբ ու Գրգուռ ,
Ուրուակներու մըման ցրցուած վեր ,
Կը խուզարկէին արիւնէն կարմրած
Մութ հորիզոններ :
Անդին Արտաշատ , Դաւիթ ու Արծկէն
Անպարիսպ ու մերկ :
Իսկ անոնց մէջտեղ արցունք էր սառած
Լիճը Գեղամայ և Վանայ ծովակ :
Խարխուրէր էին նոյնիսկ քաղերն Հայ ,
Ժամանակներու ծանրութեան ներքին :

Եւ օր մը երբ որ արևու աչքին .
Արիւն էր պղզտոր ,
Եւ ամպերն հեռուն
Կը կաթկորթէին համակ ժանգ ու թոյն ,
Դաշտն Արարատան կ'ողողուէր նորէն
Զօրքերով Արար :

Մասիսի լանջին ,
Կորիւններովն իր կեցած գօտեպիղն ,
Բազրատու մին քաջ , նոր Պատրիկն Հայոց ,
Լարամով անհուն
Կը մայրէր դաշտէն եկող քանակին ,
Որ գետ մը ինչպէս փակած իր քումեր ,
Կը յառաջանար
Խօլ պտոյտներովն իր մահասարսուռ :

«Զինուորներն իմ քաջ» կ'որոտար յանկարծ
Զօրավարն Հայոց ,
Վերածած կսկիծն իր ցատաւի սուրբ ,
«Թշնամին ահա եկեր է նորէն
Խըլելու վերջին պատառը հացին
Մեր քերաններէն ,
Եւ կոխկրտելու մեր խիղճն ու պատիւ»
Ոտքերովն իր պիղծ :

Արեան լեռներուն, ճիշդ մեզի նման
 ձեղճուած իր սրտով,
 Գլխովին հսկայ արծաթ սաղաւարտ
 կեցած է մեր ժով,
 Ըլլալու վկան մեր վերջին օուրք»:
 Ձայնն իր կը գոռար,
 Կայծալը ինչպէս ամպերու սրտին:

Փոքորկած ծով էր մարտադաշտն ամբողջ,
 Կարմիր կծիկի թել էր այրուձիճ
 Հայոց աշխարհին:
 Կը թնդար կարծես սիրտը լեռներուն,
 Կը զարնուէին ամպեր ամպերու
 Բախումներով խաւ:
 Իսկ արծիւները սև շանթերու պէս
 Կը սրլանային երկինքէն երկիր,
 Հոտն առած ինկող քարս արիւններուն:

Նման լեռէն վար գլորուող ջրուէծ,
 Զօրախումբն Հայոց երկու մասերու
 Կը բաժնէր բանակն ռաշխն անարգ,
 Հարուածելով գայն կողերէն իր գոյգ:

Գրահին դիմաց այս յանկարծախառ,
 Զինուորներն Արար
 Կը նահանգէին զէպի գետն Արախ:
 Յուրտ էր ու ճմեռ
 Եւ գետն էր սառեր սրտի պէս անգութ:
 Եկողներն անգէտ ու խռնապաշար,
 Երբ կը փորձէին անցնելու ցուրէն
 Ապակեմբումն,
 Գետը կը բանար խորքերն իր սառոյց
 Իր ծոցն առնելու մարդն ու երիվար,
 Մնացորդները կըռուէն մագապուրծ:

Վարդանակերտի պատերազմն էր այս,
 Պատուհասն արդար մեր ռաշխներուն,
 Դիակներն որոնց պառկած ժովէ ժով,
 Կ'երազէին դեռ աշլըններով բաց,
 Նախնիք, կողապուտ, քաղաքներ, գանձեր,
 Կին, ռսկի, մետաքս:

Յաղթանակէն վերջ,
 Վերջալոյսին մէջ Մասիսն գգեցած
 Զրահն իր արծաթ՝
 Հորիզոնին զէմ լուս կը բարձրանար,
 Աչքերուն՝ ծրպիտ:

Բ

Հովերու քեռվ կը հասնէր գոյծն այս
 Նուստս պարտութեան,
 Դամասկոսի մեծ Ամիրապետին,
 Իսլամի վահան և աչքն Ալլահին,
 Որու մականին ներքև կը դռար
 Արեւիկն ամբողջ:
 Ոսկինով բանուած պատմութեանն տակ
 Նրստած էր մրտալ,
 Պետը Ումայեան նոր Հարստութեան,
 Ձեռքը սուսերին իր մարգարտայեռ:

Երկնքին տակ գով Դամասկոսն ազուր
 Դրասանք մ'ինչպէս վարդի, յասմիկի,
 Լառ կը յօրանար:
 Միմարներն գրմբէրներէն ուր,
 Կը բարձրանային օրհնէն ու մաղթանք
 Աստուծոյ ռոգորմած:

— Ի՞նչ յանդգնութիւն»,
 Կը յարէր պետը նոր կայսրութեան,
 Բարձրունք թիկնած,
 «Որ մեզ հարկատու Հայր անհաւատ,
 Դառնայ սանձալոյծ, յանդուգն ու բարոստ
 Եւ գարնէ, ցրուէ բանակն մեր ամբողջ:
 Հիշէր է թէ անոնք, զինուորներս արի,
 Գերադասեցին մահը պատուաբեր
 Կեանքէն աւելի,
 Սակայն Արմէնիան քաջութիւնն անոնց
 Թոյնով շաղախեց,
 Անարգ պարտութեան տանջող արատով:
 Այս նախատիքով պէտք է մաքրուի
 Միայն արիւնով»:

Գ

Ամիսներ յետոյ, յայտնի գործար
 Ահմէտ Բին Ոկբայ, բանակով ստուար,
 Դէպի Հայաստան կը զրկուէր փութով,
 Թրաքիա ողջ երկիրը Հայոց
 Երեւելէն մինչև մանուկներ ծրծկեր,
 Եւ վերածելու լեռները շիրիմ,
 Զորք գերեզման,
 Մոխիրներուն տակ թաղելու նորէն
 Տաճար, բերդ, դպեակ,
 Եւ մեռելները անգամ մը ևս
 Տանելու մահուան:

Այս էր հրահանգն Ամիրապետին,
վընիս մը ինչպէս երկինքէն փրթած :

Զօրքն Արաքացոց,
Միշտ տեղափոխուող անտառի նման,
Հայոց լեռներէն կը մագլցէր վեր :
Իշխաններ Հայոց իրարու եկան
Շրփոք ու շուար,
Դիմեցին Սահակ Հայրապետին սուրբ,
Որ միջնորդ ըլլար,
Ամիրապետին և իրենց միջև :

Ձորափառեցին՝ տխուր մինչ 'ի մահ,
Կը լրսէր աղերսն իր իշխաններուն
Դէմքն գերեզմանի փաշտով տրժգոյն :
Վեղարին ներքև կը մնաք անշարժ,
Կարծես թէ ոչինչ կը լսէր կ'զգար :
Թռչունի նման այն առասպելեան՝
Որ մագլցներով կը պատռէ սիրտն իր
Քրիւնովն ամոր սնուցանելու
Ձագերն սովամահ,
Հայրապետն Հայոց պատրաստ էր տալու
Արիւնն իր ամբողջ,
Իրն փրկագին իր ժողովուրդին :
Յետոյ արթնցած երազէ մ'ինչպէս,
Պետք կ'այց անվարան և յայահառաջ -
«Ո՛ր կը տանիս Տէր ցեղն իմ հե ի հե ,
Սաղարթը ինչպէս հովի շունչին դէմ :
Այս քանի՞ դար է
Որ բուրնակալ սիրոյդ համար մենք
Ահա կը քայլենք ,
Բայց կը մընառ դուռն աղամանդ պահուած
Տառապանքներու կարմիր գիւրջին խոր :
Աստուած հայրերուս ,
Դեռ պիտի թաղու՞ն որդիներդ այսպէս
Ատելու թեան խոր կրակներուն բով :
Ինչգիմքը յանձնած խոհերու դաժան ,
Հայրապետն Հայոց կը մընար շուար ,
Նման թռչունին որ կը քարանայ
Նայուածքէն օձին :

Քանի մ'օրեր վերջ , իշխաններով Հայ ,
Ձորափառեցին
Դիմաւորելու կ'երթար հապշտապ
Զօրքն Արաքացոց,
Որ Հայոց երկրին ալ կը մօտեցար :
Հիւանդ ու տըկար,
Ժամանակներէն ու չարիքներէն

Ամենակործան ,
Հագիւ թէ հասած քաղաքը հառան ,
Անկողիս կ'իյնար -
Իր մէջ կը դադար թնն այն անծանօթ
Որ մեզ կը կանչէ յաւերժ հանգստեան :

Աչւները դեռ լոյսին չըփակած
Գիր աղաչանքի գրեց Ոկթային ,
Մատներով դողդոջ և օրհասական :
Հեղին ազգիս կողմէն քեզի կուգայի ,
Աղերսելու որ խնայես դրժարխտ
Իմ ժողովուրդին ,
Սակայն կեանքի տերն ու դատաւոր
Կը կանչէ ահա իր եւէ ծառային ,
Օրհնելայ թող ըլլայ կամքը Անելին :
Մահուան մուք սեփն կեցած եմ ահա ,
Խորիւ թէ կեանքէն կը տանին միայն
Քանի մը կանգուն սպիտակ կրտաւ :
Զօրավար ազնիւ ,
Գթա , խնայէ իմ ժողովուրդին ,
Թող չըլուացուի արիւն արիւնով ,
Աստուած իմք ըլլայ մեր մէջ դատաւոր :
Եթէ կատարես խնդրանքս այս վերջին ,
Օրերդ ըլլան թող յաւիտ օրհնուած
Ինչպէս որաններ ցորենի խարստեալ :
Իցնէ թող վրդաղ առտուան շագի պէս
Օրհնէնքն Աստուծոյ ,
Եւ Սուրաթի այն կամարօցն մազէ ,
Ուրիւք արգարներ կ'անցնին ամարգել ,
Անցնի թող հողիդ օրն դատաստանին
Եւ մտնէ դրախտ ,
Որ յաւերժահարս հուրինն հազար ,
Իրենց նայուածքի արևներով սև ,
Կ'օրօրեն հողիներն արդարներու լոյս :
Քեզի կը գիմեմ որ ըլլաս ներաղ ,
Եւ կրտսն չափես մեր աշխարհէն վեր
Չափերով արդար :
Մարդոց դիտէն և արիւններէն
Հիւստած դափնիներ ,
Փուշէ պրսակ եմ նակատներուն մեր :
Բայց դուք իշխեցող ,
Թէ չուզես լսել աղերսն իմ վերջին
Որ քեզի կ'ուղղեմ դարպասէն մահուան ,
Ժրթի թող կէտէն հասակդ գեղուղէ ,
Թափին ռակարներդ իբրև չոր խրոխ
Եւ սեցած խրմբ դառնայ բու հողին ,
Որդերն ուտեն մարմինդ ամբողջ
Դեռ չիցած հողին :

հոռոյ տան ստուերէդ մարդ, կին ու պարման,
 ինչպէս կը փախչին ախտէն ժամտախտի .
 Մարմինըդ դառնայ չորցած ապառաժ
 Եւ քաղց դիակ,
 Իսկ դարեր անէծք և ճգով կարդան
 Յիշատակիդ չարս :
 Ապա պատախիբք իր շուրջիններուն,
 Որ ի դէպ մահուան չթաղեն իր դին,
 Անկենդան ձեռքին մէջ դնեն գիրն այս,
 Իբրև փրկագին իր ժողովուրդին :

Ահմէտ երբ լրսեց մահն Հայրապետին,
 Հրամայեց որ չթաղեն մեռելն
 Մինչև ինքը գայ :

Դագազն էր դրուած վրանի մուտքին,
 Ծուրջն էին շարուեր իշխաններն Հայոց
 Հակատներով կայս :
 Բազուկներէն մին մահիճէն կախուած,
 Միւսն սրտին մօտ կը մնար դեռ քաց-
 Լոկ մօմ մը նուազ դագաղին քովիկ
 Կը լուսաւորէր
 Դէմքն իր ակօսուած վիշտերէ հազար :
 Ոչ թաղման գանգակ, ոչ երգ, շարական,
 Օտար երկմէքի պատմաբաններէ
 Պառկէր էր անբախտ Հայրապետն Հայոց :
 Հեռուն կը կենար
 Իսմայէլացոց քսնակն անհամար :

Ոկրան կանգ առաւ դագաղին առջև,
 Տագնապ մ'անառնուն կ'աղաղէր սիրտն իր
 Մահուան խորհուրդով :
 Նայեցաւ ննջող ծերունու դէմքին՝
 Ուր դեռ կը մնար ստուերը ցաւին,
 Պըզուտը ու մըռայլ :
 Յուզուած աղչունք մեռելը պատկած,
 Կարծես ազը ըլլար :
 Յետոյ մշմարեց թոքիլը սեղմուած
 Ձեռքին մէջ իր աչ,
 Անկողնապտիկ գանձի մը նման :
 Սակայն ո՛վ հրաշք, գորավարին այն
 Կը թուէր թէ ձեռքն այդ կը բարձրանար
 Անթաքանակ,
 Մինչև երկմէքի դուռները կապուտ-
 Ռետոյ կը մեղմուէր սուրով հրեղէն

Արգանդն երկմէքն,
 Եւ քաւալգոր կ'իյնային աստղեր,
 Գիծերով կարմիր,
 Բոցավառելով տիեզերքն ամբողջ .
 Բայց ոչ գիշեր էր և ոչ ալ ցորեկ :
 Կրակի ծավէն՝
 Քայներ աքիւնի և արցունքներէն
 Գամերու նման կը սրլափէին
 Ուղեղն Ահմէտին,
 Նեղ կուգար մայուածքն իր կապիչներու
 հառոչներուն գոյգ :

Երբ ասկեգմբուխ վարագոյրն ինկաւ
 Իր աչըներէն,
 Նայեցաւ իր դէմ դրուած դագաղին,
 Որ կը ծրփծրփար փետուր մը ինչպէս
 Լաշերու ծովի վէտերուն վերև :
 Բայց դէմքն Ահմէտին,
 Դուրս էր մարդկային իր պարունակէն :

Դ

Քանի մ'օրեր վերջ,
 Կը վերադառնար Ահմէտ Բին Ոկրայ
 Իր եկած ծամբէն,
 Աչքերը սևեռ մեր այս աշխարհի
 Սահմանէն անդին, տեսիլքին այն սուրբ,
 Որ իրեն կուգար դագաղէն երկինք
 Բարձրացող ձեռքէն :
 Ամէն ինչ ունայն կը թուէր իր շուրջ,
 Խղօտներ խոտի .
 Որով ծիծեռնակ կը շինէ իր բոյն :
 Չէր կրցած կոխել իր առջև դրուած
 Դագաղին վըրայ,
 Սիրտն իր մըքստուեր կը ջահուէր կարծես
 Երկմէքի լոյսով :

Մահ կենսամորոգ և մահ սրբարար .
 Որ երթամած հոգիներուն մէջ
 Կը բանա յաճախ վարդերիդ ներմակ,
 Ձեռքով Աստուծոյ կարծես հոն ցանուած :
 Կ'ըսեն թէ երկրէն
 Երբեմն կ'առնէ երկինքն իր սկիզբ,
 Եւ մարդն հոգածին
 Հրեշտակներու կը հագնի թևեր :

ԵՂԻՎԱՐԴ